

Хмельницький базовий медичний коледж

Г.Д. Чижевська

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(методичні рекомендації)

Хмельницький
2015

Г.Д. Чижевська Компетентнісний підхід до організації самостійної роботи студентів з української літератури (методичні рекомендації): – Хмельницький. – 2015. – 24с.

Автор порушує традиційну і водночас завжди актуальну проблему: наскільки виправдовує себе вивчення курсу літератури за уривками з хрестоматій.

Запропоновано орієнтовні варіанти власне мотивацій студентів до читання текстів художніх творів в повному обсязі.

Методичні рекомендації мають практичну спрямованість, розраховані на викладачів української літератури.

Рецензент: Г.Я. Бойчук, методист Чемеровецького медичного коледжу, викладач-методист вищої категорії (українська мова за професійним спрямуванням, українська література).

Не вчи камінь котитися,
просто прийми перешкоду –
він сам і покотиться
Г. Сковорода

Відповідно до навчального плану 2013 року кількість годин, відведених на самостійну роботу студентів (спеціальності 5. 120 101 01 «Лікувальна справа і 5. 120 101 02 Сестринська справа») складає відповідно 15,7 %, або 33 години та 23,8 %, або 50 годин.

Навчальна програма з української літератури (МОН України, 1913 р., укладачі Антонюк Т. М., Ковалевська Л. Б., Кабаненко А. М.) надає викладачеві можливість реалізувати її зміст щодо тематичного наповнення й організаційних форм проведення самостійної роботи з позицій певного вибору(більш детальний аналіз твору; прочитання тексту не у скороченому, а в повному обсязі; додаткове прочитання тих чи інших текстів або опрацювання критичних матеріалів; проведення літературних екскурсій, у тому числі й перегляд вистав у театрах).

Зважаючи на основне завдання курсу літератури – *мотивувати студентів до читання художніх творів і на невиправданість вивчення його за уривками з хрестоматій*, надаємо перевагу прочитанню тексту твору не у скороченому, а в повному обсязі.

В умовах *компетентнісного* підходу, який сприяє результативно-цільовій спрямованості навчання (грамотний читач), а не нарощуванню обсягу його змісту, акцент зміщується із *засвоєння знань про предмет на засвоєння знань про діяльність і, відповідно, на вироблення умінь не тільки здійснювати, а й осмислювати і діяльність, і себе як діяча.*

Інакше кажучи, якщо студент не тільки знає і вміє, а й любить і хоче діяти (наприклад, *читати художній твір*) та усвідомлює й мотивує своє прагнення, можемо говорити про сформованість у нього *читацької, або літературної, компетентності*. А якщо «знає й вміє», але не любить і за власним бажанням не здійснює певної діяльності (аналізує твір, але не любить читати), говоримо про

сформовану *компетенцію*, тобто володіння визначеним програмою обсягом знань, умінь і навичок.

Таким чином, *компетенція* – заданий зовні перелік вимог до соціально визначено рівня знань, умінь і навичок, досвіду діяльності та ставлення до неї студента, тобто *об'єктивна* категорія. Її зміст відображається у вимогах навчальної програми до рівня *навченості* студентів з літератури (перелік основних вимог щодо умінь і навичок та закладених у них компетенцій передбачено кожною конкретною темою у діючій навчальній програмі з літератури).

Отже, якщо виробляємо предметні й загально навчальні уміння – йдеться про *компетенції*; якщо ж додаємо ще позитивний *суб'єктивний* досвід студента і забезпечуємо на цій основі *позитивну настанову* до читання (власне мотивацію), то формуємо готовність читати. А *компетентність* і є найвищим виявом готовності. Вона існує як *потенціал* і проявляється за потреби. Тобто ситуація повинна спонукати студента актуалізувати досвід діяльності, застосувати всі наявні *предметні і загальнонавчальні* знання і вміння.

Формування готовності і здатності діяти є одним з основних завдань особистісно зорієнтованого навчання, стратегічна мета якого – особистісний розвиток студента. Сформованість *компетентностей* – один із його складників.

Як бачимо, вектор діяльності спрямовується, власне, не на *художній твір*, а на пізнання *суб'єктом*, тобто студентом, *самого себе, процесу взаємодії зі світом і смисл власної діяльності*. Головною дійовою особою стає студент, оскільки само утворення неможливе без активної діяльності самої особистості, а викладач має допомогти йому осмислити не лише художній твір, а й *себе і свої взаємини зі світом (себе – у- світі), визначити мету і способи діяльності*.

Викладач і студент шукають відповіді на важливі для обидвох ціннісно-сміслові питання, пов'язані із проблематикою прочитаного твору, а предметні знання й уміння з літератури, власне *компетенції*, виступають як засіб самопізнання.

Як зазначав відомий вітчизняний методист Євген Пасічник, в освітньому процесі методи навчання є дуже важливими. Але не менш важливим є і сам студент як особистість, його потреби, особливості, внутрішні психологічні стани...

У контексті наведеного педагогічно вмотивованим видається постійний сумнів при укладанні методичних рекомендацій для самостійної роботи з літератури: *чи буде студент читати без примусу? чи мотивують його до читання запропоновані завдання? чи «зачепить» моє звернення до читача? що вартісніше – кількість інформації чи нестандартна рецепція тексту; працьовитість студента чи його креативність?* Адже, як говорили древні, «доля книги в голові читача...». А, на думку літературознавця Юрія Коваліва, «література – не дисципліна, не наука, а мистецтво, яке треба переживати і ним жити...»

Отже, **Іван Нечуй-Левицький «Хмари» Читання тексту ідеологічно-проблемного роману в повному обсязі**

Література

1. Нечуй-Левицький І.С. Твори: В 3 т. – К.: Дніпро, 1988. – Т.І.- С.103-429.
2. Українська література: підруч. для 10 кл. загальноосв. навч. закл. / Г.Ф. Семенюк, М.П.Ткачук, О.В. Слоньовська [та ін.]; за заг. ред. Г.Ф. Семенюка – К.: Освіта, 2010. – С.18-23.

Актуалізація теми, мотивація компетентнісної значимості, рекомендований спосіб набуття суб'єктного досвіду.

Він не міг не стати пристрасним уболівальником за долю України, він не міг не мати стійкої громадянської позиції...

Іван Левицький виховувався у сім'ї священика з діда-прадіда. А священицька сім'я в українському соціумі справедливо вважалася еталоном поведінки й культури...

Батько зібрав велику бібліотеку і змалку привчав дітей до книжки; завжди привертав їх увагу до легендарних історичних місць козацького краю; всупереч настановам Російського Синоду проповіді в церкві читав українською мовою.

За словами сина, основою всіх починань його батько «мав українську ідею». Тож і син пішов у життя з українською ідеєю в серці.

Київська духовна академія... Заклад для підготовки «обрусителів» краю... Її стіни, попри тотальне нищення всього українського, все ще зберігали, принаймні так видавалось студенту Івану Левицькому, гордий дух Києво-Могилянської академії. Він

бентежив юну душу, нагадуючи про непорушну традицію спудеїв і випускників академії бути відповідальними за свою мову, віру і Вітчизну, в умовах окупації шляхетської Речі Посполитої.

То був початок II пол. XVII століття...

А хто ж тепер буде розвіювати хмаровиння духовної орди – через майже 200 років після царського указу про закриття Києво-Могилянської академії і переведення її в статус закладу для підготовки духовенства російської православної церкви; через сто років після знищення Запорозької Січі, що привело до втрати українцями національної самосвідомості?

Чи є вони і які вони тепер, «високі духом і чолом»? – думалось уже випускнику, магістру богослов'я, але не служителю культу, а гімназійному вчителю російської словесності і українському письменнику Івану Нечую-Левицькому...

Оскільки в підросійській Україні діяла офіційна заборона на друк творів українською мовою, у львівському журналі «Правда» за 1874 р. з'являється його проблемно-ідеологічний роман-хроніка про життя освіченої інтелігенції під назвою «Хмари».

Читаймо й перечитуймо, бо істина, здається, не тільки в рядках, а й між ними. Читаймо й не осуджуймо, а дослухаймось до голосу свого сумління...

Уже на перших сторінках долучаймося подумки до гурту молодих великоросів-семінаристів, що мандрують «в місяці липні 183... року» із Тули до Києва, щоб навчатися в духовній академії або дістати у митрополита-земляка парафії в Україні...

· Розкішна панорама Києва, що відкривається з гори перед тульськими семінаристами, чим вона особливо вражає? (Підготуймо мікропрезентацію тексту, підібравши відповідний ілюстративний та фоновий супровід).

· Почалося студентське життя... Поспостерігаймо за студентами, послухаймо їх, прислухаймось до зауважень і роздумів оповідача – про що вони? Чи можна припустити, що він – alter ego самого письменника? (Підготуймо мікропрезентацію тексту, підібравши відповідний ілюстративний та фоновий супровід).

· Останній рік академічного курсу, день останнього екзамену для старшого курсу...

Чому «всі тіні значних учених давньої академії, всіх писателів, всіх оборонців українського народу, його віри й народності цілими

рядами смутно недоумівали, що то за люди тут говорили, жартували, держали книжки догори ногами – ніби й справді діло робили!.. Чому там, де вони колись були свідками боротьби за віру й Україну, там тепер хтось чужий справляє комедії на науку і просвіту?..»

· Сходинки кар’єри... Як долають їх уже випускники академії? – Дашкович? Воздвиженський? (Звернімося до тексту, порівняймо способи досягнення ними життєвих цілей).

· *«Батьки постановили оддати дочок в Інститут благородних дівчиць...»* Як зустріла їх начальниця Інституту мадам Турман де Пурверсе? (Підготуймо виразне читання адаптованого тексту – мадам Турман про свою «високу й необхідну» місію в *«цім Києві»*..., де *«громадянство таке дике, люди такі, що не вміють навіть до ладу говорить по-руській, не то, що по-французькій»*.) Який засіб комічного дуже витончено використав автор в цьому епізоді?

· Драма *«нерівні душ»*... Ольга Дашкович і Павло Радюк. (Звернімося до тексту).

· Прокоментуймо думки, з якими прощається з нами професор філософії Дашкович *«Чудний і страшний сон! – Думав Дашкович. – Це не сон, а мої тривожні думки заврушилились... Каламутне море заливає Україну, і вона завалюється в його... А я й сам незчувся, як тону в тому морі і... втопив свою Ольгу й усіх своїх дітей: одбив їх од свого народу, не передав навіть їм рідної мови, не передав їм симпатій до рідного краю, до народу. Я заблудивсь в дорозі й своїх дітей завів в якісь нетрі та пуці...»*

· Знайдімо у пошуковій системі Google інформацію про історію Києво-Могилянської академії, підготуймо презентацію.

Панас Мирний, Іван Білик. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» («Пропаша сила») Читання тексту соціально-психологічного роману-хроніки в повному обсязі

Література

1. Панас Мирний та Іван Білик. Хіба ревуть воли, як ясла повні? – К.: Рад.письменник, 1967.– 334 с.
2. Українська література: підруч. для 10 кл. загальноосв. навч. закл. / Г.Ф. Семенюк, М.П. Ткачук, О.В. Слоньовська [та ін.]; за заг. ред. Г.Ф. Семенюк. – К.: Освіта, 2010. – С.39-61.

Актуалізація теми, мотивація компетентнісної значимості, рекомендований спосіб набуття суб'єктного досвіду.

Брати Рудченки... (Панас Мирний – письменник, Іван Білик – літературний критик). Протягом 1872-1875 рр. вони художньо змоделивали понад півторастолітню (1700-1869 рр.) хроніку українського життя:

- знищення Катериною II Запорозької Січі (прочитаймо уривки з тексту наказу: див. додатки);
- незаконне запровадження кріпацтва й перетворення козацьких нащадків у власність новоявлених кріпосників;
- реформа 1861 року.

Риторичне запитання, що стало назвою роману-хроніки, запозичене, найімовірніше, з Біблії, з книги Йова, який в розпачі пояснює причину свого волання до Бога: «Чи реве віл при яслах повних?»

Панас Мирний довго розмірковував: «Які почуття водили руками сього розбишаки, коли він мив їх у гарячій людській крові, так щиро кохаючи свою молоду жінку?»

Іван Білик (з листів до брата): «...всяке громадське явище, в тому числі й розбійництво має два боки: зовнішній, громадський і внутрішній – процес морального падіння самої людини...»

«Ти, повторюю, в малоросійській літературі явище нове – не за прийомами, а за мотивами. У тебе *соціальні* мотиви..., яких ми до цього часу не хотіли і не вміли зображати.

Пильчиков не помиляється: у тебе смак французький. Ті теж люблять кримінальні сюжети втілювати в романи. У нас теж є такий романіст – Достоевський»

Літературознавець Сергій Єфремов (30-і рр. ХХ ст.), порівнюючи творчість Івана Нечуя-Левицького та Панаса Мирного, завважив: «Панас Мирний – більше *психолог*. Проблеми внутрішнього життя, переживання душі людської переважно цікавлять цього письменника»

Сучасник Єфремова академік Олександр Білецький зауважив, що композиція роману-хроніки схожа на будинок з багатьма прибудовами і надбудовами, зробленими неодноразово і не за строгим планом.

Це оригінальне порівняння академіка сучасний критик Оксана Майдан коментує так:

«Своє художнє завдання Панас Мирний бачив не тільки в тому, щоб змоделювати життя як процес формування особистості та її взаємостосунки з оточенням, тобто соціумом, а й відшукати причину певних колізій у самій людині, у її внутрішньому світі»

Перегорнімо першу сторінку...

Видатний французький письменник XIX ст. Гі де Мопассан, до речі, так окреслив свої читацькі сподівання:

«Розрадьте мене; втіште мене; дайте мені помріяти; розжальте мене; дайте мені змогу здригнутися; дайте мені змогу поплакати; дайте мені привід для роздумів...»

Мимоволі подумки хочеться продовжити: «...для роздумів про вічне, по-людськи животрепетне; про «історію душі людської», адже саме XIX ст. *вирізняється з-поміж усіх інших точним і виразним малюванням людського серця*», як сказав ще один відомий француз Фредерік Стендаль.

Тож перегорнімо сторінку другу, третю..., п'яту...

· Які з них, а, може, й цілі розділи зацікавили вас найбільше (дали змогу помріяти, спонукали здригнутися, дали привід для роздумів)? Підготуйте мікропрезентацію тексту, підібравши відповідний ілюстративний та фоновий супровід.

Яким же складним, заплутаним і суперечливим буває життя! Тому перш ніж скласти комусь чи чомусь оцінку, слід замислитись над мотивами людської поведінки, над причинами безкомпромісності і компромісу...

· Як ви вважаєте, чому портрет Чіпки автори подають під час першого знайомства з ним читача? Зверніться до тексту, скористайтесь довідкою практичного психолога Таїси Мостової «Типи темпераментів. Чому їх треба знати?..», «Типи акцентуації характеру» (див. додатки)

· Романтична зустріч з «польовою царівною»... Підготуйте мікропрезентацію адаптованого тексту («А в серці – почував він – прокидалось щось невідоме, чудне...»), підберіть відповідний фоновий супровід.

· Як ви оцінюєте стосунки Мотрі-матері і сина у дитинстві: як усвідомлене ставлення до небажаної і складної за вдачею дитини чи як наслідок стану травмованої жіночої душі і матеріальної безвиході?

Чи могло це накласти відбиток на психіку Чіпки й зумовити його ставлення до матері в дорослому віці? Зверніться до тексту, скористайтесь довідкою практичного психолога Таїси Мостової «Типи темпераментів. Чому їх треба знати?..», «Типи акцентуації характеру» (див. додатки)

- Чому для Чіпки бабуся була ближчою за матір? Чи був ще хтось у Чіпки з родичів по крові, крім бабусі і матері? В чому неординарність Чіпки? Як це проявляється у дитячі роки? Зверніться до тексту.

- Як ви розцінюєте той факт, що юний Варениченко навідріз відмовився дати хабара секретареві суду? Якими були мотиви його діяльності в земстві?

- Антиподи (переносно – люди протилежних поглядів, характерів, що проявляється у поведінці, вчинках, помислах). Як, по-вашому, чи можна так сказати про Чіпку і Грицька? З якою метою в романі підкреслено благополуччя в сім'ї Грицька? Лушня, Матня і Пацюк. Що їх єднає? Чому вони мали такий вплив на Чіпку? З якою метою в романі багато уваги приділяється панам Польським?

- Чому люблячій дружині вдалося зупинити моральне падіння коханого лише на деякий час? Чим викликане Галине самогубство?

- Як ви думаєте, чи вірив Чіпка у справедливість своєї життєвої позиції, своїх дій, коли чинив криваву розправу? Чіпка «йшов» до злочину? Чи може це фатум, доля (дія сил, що визначають життєвий шлях людини)?

- Якщо зло існує для того, щоб людина ставала Людиною, переборюючи його, щоб могла усвідомити добро і робити добро, то чи впорався з таким «тестом» Чіпка? Зверніться до тексту і прокоментуйте епізод останньої зустрічі з Чіпкою, зверніть увагу на його погляд.

- Як ви вважаєте, чи всі повороти долі Чіпки, як неординарної особистості, що спричинили катастрофічний злам його духовного стрижня і породили бажання легкої наживи навіть ціною життя собі подібних, були *фатальними*? І чи варто брати до уваги ще й генетичні причини появи певних рис характеру Чіпки, тип його темпераменту?

- Наскільки цілісною й принциповою є авторська позиція: Чіпка – герой чи «антигерой»? Що в її основі? Які моральні цінності?

- Чи актуальним є роман для наших сучасників?

**Уривки з тексту наказу цариці Катерини II про зруйнування
Запорозької Січі
від 3 серпня 1775 року**

**БОЖИЕЮ МИЛОСТІЮ
МЫ, ЕКАТЕРИНА ВТОРАЯ,
Императрица и самодержица
Всероссийская,
и прочая, и прочая, и прочая**

Мы восхотели чрез сіе объявить во всей НАШЕЙ Имперіи, к общему известію НАШИМ всем верноподданным, что сечь Запорожская в конец уже разрушена, со истребленіем на будущее время и самого названія Запорожских козаков, не меньше как за оскорбление НАШЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА чрез поступки и дерзновение, оказанныя до сих казаков в неповиновении НАШИМ высочайшим повелениям...

...Заводя собственное хлебопашество, разторгали они тем самое основаніе зависимости их от Престола НАШЕГО, и помышляли конечно составить из себя по среди Отечества область совершенно не зависимую под собственным своим неистовым управленіем, в надежде, что склонность к развратной жизни и к грабежу будет при внутреннем изобилии безпрестанно обновлять и умножать их число. Напрасно здесь изъяснять, коль предосудительно было бы событіе сего злодейскаго прумысла...

...4 іюня НАШИМ Генерал-Поруччиком Текелліем со вверенными от НАС ему войсками занята сечь Запорожская в совершенном порядке и полной тишине, без всякаго от Козаков сопротивления...

... Нет теперь более сечи Запорожской в политическом ея уродстве, следовательно же козаков сего имени. Место жилища и угоды тамошнія оставляем МЫ для постоянных и Отечеству наравне с другими полезных жителей ...поручая при новом заведеніи и устройстве во особое попеченіе учрежденному там правительству НАШЕМУ...

...Дан в Москве от Рождества Христова тысяща семь сот семдесят пятого года Августа третьяго дня, а государствованія НАШЕГО четвертагонадесять лета.

Іван Франко. «Перехресні стежки». Читання тексту соціально-психологічного роману в повному обсязі

Література

1. Франко І. Перехресні стежки. – К.: Велес, 2007. – 320 с.
2. Українська література: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень) / Г.Ф. Семенюк, М.П. Ткачук, О.В. Слоновьовська; за заг. ред. Г.Ф. Семенюка. – К.: Освіта, 2011. – С.169-176.

Актуалізація теми, мотивація компетентнісної значимості, рекомендований спосіб набуття суб'єктного досвіду.

Поет-«шістдесятник» Іван Драч якось зауважив, що «у Франковій спадщині є такі глибокі оцінки *людських взаємин*, які не старіють, чарують нас сьогодні й захоплюватимуть нащадків»...

· Чи не йдеться тут і про «Перехресні стежки»?

· І чи не має рації автор статті підручника професор Микола Ткачук, вперше визначивши жанр роману не тільки як *сусільно-*, а й як *філософсько-психологічний, інтелектуальний*? (Див. с.174).

· І якщо *герой-екзистенціал* – це той (та людина), яка *вищу життєву цінність вбачає у свободі особистості, прагне збагнути справжні причини трагічної невлаштованості людського життя*, то чи немає екзистенціалів серед героїв роману? Хто це, по-вашому?

· А фатальна жінка?.. Вона є тільки на сторінках Гі де Мопассана («Життя»), Лева Толстого («Анна Кареніна»)?

· Шлюб як укладення угоди? Це сцени з приватного життя тільки у «Шлюбному контракті» Оноре де Бальзака?

· І чи не ловимо себе на думці, читаючи роман, що перед нами художнє дослідження *людини на межі століть*: хто вона і яка вона? І чи не тому автор застосував прийом зустрічі на перехресних стежках життя людей різних соціальних станів, національностей, життєвих інтересів і духовних орієнтирів?

· А ще: чи не можна аргументувати (твердити), що «Перехресні стежки» – *модерний європейський роман*, у якому, на думку Бальзака, навколо одного героя, що є ніби «сонцем роману», або навколо цікавої інтриги згруповані усі інші відповідно до їхнього значення?

Через три роки після появи інтелектуального роману «Перехресні стежки» Іван Франко напише статтю «Старе й нове в українській літературі».

Вітаючи приход в літературу нової письменницької генерації, він наголошує, що з їх приходом з'явилася тенденція *поглиблення психологізму у творах, тобто підвищеної уваги до внутрішнього світу людини, до життя її душі*. І це видно передусім у новелах Василя Стефаника, Михайла Коцюбинського, Ольги Кобилянської, Володимира Винниченка.

І якщо метою старших письменників, зауважує Франко, було художньо дослідити і змодельовати *певні громадські чи економічні порядки* в соціумі, ілюструючи їх тими чи іншими *типами*, тобто персонажами, або дослідити той чи інший *характер*, як він формується в тому чи іншому суспільному оточенні (соціумі), то нові письменники (Стефанік, Коцюбинський, Кобилянська, Винниченко) ставлять собі інше завдання.

Для них головною є *людська душа*, зміни її стану в тих чи інших обставинах життя; «усі ті світла й тіні, які вона, тобто душа, кидає на ціле своє оточення залежно від того, чи вона весела, чи вона сумна»... Багато, отже, якщо не все, *залежить саме від душі, тих імпульсів, які вона посилає*, що й зумовлює характер вчинків та поведінки людини.

Як образно висловився Франко, письменники нового покоління одразу *проникають у душу свого героя і нею, тобто саме душею, немов магичною лампою, освітлюють все оточення*.

Зауважмо, що про схильність до *поглибленого психологізму*, про підвищену увагу до внутрішнього життя людини Іван Франко писав і раніше. А найголовніше, що і сам він не оминав можливостей художнього відтворення складного «рельєфу» людської душі.

І в цьому контексті роман «Перехресні стежки» є спробою симбіозу, бо є *тут і конфлікти зовнішні, тобто між людиною і соціумом, і є тут конфлікти внутрішні, тобто суперечності в самій душі людській, змагання із самим собою... (конфлікт із самим собою...)*

Подумаймо, з чим у собі змагається молодий успішний адвокат – меценас Рафалович?

· Як ви гадаєте, чи було його дитинство й отрочтво «втраченим раєм» для Євгенія? Який слід в його душі залишив гімназіяльний інструктор з латини Валеріан Стальський? (Текст).

· Як живе і чим переймається юний раціоналіст, третьокурсник-юрист Львівського університету до того академічного балу, на якому він танцював з панночкою, що «відразу впала йому в око», з якою обмінявся «кількома банальними фразами», не запитавши навіть хто вона і не надавши великого значення своєму першому враженню? (Текст).

· Яке диво несподівано сталося зі студентом, що досі, як йому видавалось, успішно поборював «любовні примхи», поставивши думку на сторожі почуття, а тут, – *блукає вулицями, пропускає – що для нього дивно! – лекції і навіть... навіть «формально уникає» панночки? – Але ж він хоче бачити її!!!*

· Що це, по-вашому? – Раціоналізм чи схильність до поглибленого рятівного самоаналізу? – *Розібратись у собі...*

· Спробуймо простежити за текстом зародження його почуття, психологію закоханих загалом (навіть виписати ключові слова й осмислити їх для себе):

о «розкішний перестрах», що його переживає юнак;

о відчуття «магічної сили» взаємного почуття;

о зміст «розмови очей» закоханих на рівні телепатії.

· Перехресні стежки... Хто віроломно і свавільно вдерся у трепетну розкіш почуттів, хто підло потоптав їх? Як, на вашу думку, з яких мотивів? (Як це звучить у тексті?)

· Драма закоханого серця... Як живе з цим Рафалович після спроб накласти на себе руки? Що ховає у душі на дні? Як вистраждане життєве правило (*зберігати рівновагу духу, стійчно переносити випробування долі*) допомагає йому тримати психологічну оборону, щоб мужньо нести свою тиху печаль, що закарбувала на серці рубці? Як це характеризує його як особистість?

· Яку репутацію мав Євгеній у галицькому краї як юрист? Хто говорить про це у творі?

· Як поставився Рафалович до своєї посади з самого початку перебування в «акустичному» провінційному містечку? Як сприйняв він «закони» свого нового оточення («йому робилося страшно...»)?

· Яку життєву мету обирає меценас Рафалович? Які його інтелектуальні потреби і духовні орієнтири? Що можна сказати про його громадянську позицію на час прибуття на службу до провінційного містечка? Що є для нього українська ідея? Що є свідченням його щирого патріотизму, готовності до роботи серед

народу і з народом? (*Стати народним захисником і вести за собою інших, захищаючи загальнолюдські цінності. «Народна праця, тобто просвітня робота, об'єднання добірних інтелігентних сил, витворення хоч невеличкого, але енергійного центру національного життя. І се додавало йому духу серед важкої канцелярської праці і серед заплісного товариства»*)

· Несподівана зустріч Євгенія з «дамою в чорному». Спробуйте прокоментувати, опираючись на текст, «радісну і страшну думку, на якій він себе ловить». Чому зустріч з коханою після десятирічної розлуки так вразила Євгенія?

· Чи можна вважати, що так гостро пережитий Євгенієм момент другої зустрічі з Регіною у помешканні Стальських, є початком краху кохання? Як пояснити думки Рафаловича: «Ся Регіна – то не була його Регіна» (Зверніться до тексту).

· Чи намагається Рафалович хоч якось воскресити своє кохання? Наскільки він щирий у цьому (за автором)? Порівняймо дві розмови Євгенія і Регіни, звернувшись до тексту.

· Чи послідовним і переконливим виглядає Євгеній у ставленні до Регіни, в змаганні із самим собою? Чого тут більше? – Природно вмотивованої поведінки молодого чоловіка, що не витримав випробування коханням чи так само природних авторських сумнівів на шляху до *вибору* – громадянський обов'язок чи особисте життя?

· Чи готові ви прийняти версію, що кинутися до Регіни зі словами про свою готовність податися за море на «острів щастя», покинувши «прокляте гніздо, хлопів, панів, суди, своє адвокатство» спонукало Євгенія *гірке почуття образи на селян*, що не повірили йому, запідозрили у лукавстві і шахрайстві й вірнопіддано розповіли про це власнику Буркотина Брикальському, розкривши перед ним суть бунтівницької агітації меценаса?

І що то була... лише мить... Бо в Бабинцях, в отця Зварича, Рафалович побачив «темні й непринадні боки селянського життя; збільшився і скептицизм його щодо селянського характеру», але все разом і допомогло Євгенію *піднятися* над образою й розчаруванням. І саме тут, відчувши глибокий сором за недавній намір кинути все, було прийняте рішення як *моральний імператив* собі: «Яке ти маєш право бути вільним, коли твій народ у неволі? ...Хто вкаже тобі дорогу, хто підведе тебе, мій рідний народ?»

Йдеться, як бачимо, про хрест обов'язку, що його мусить нести український інтелігент попри всі розчарування і труднощі свого шляху.

«Вихований, вигодуваний хлібом, працею і потом свого народу, він повинен своєю працею, своєю інтелігенцією відплатитися йому» – ці слова Франко повторює тут зі своєї статті «Дещо про себе самого».

Але водночас автор вважає і *сімейне щастя не винятком, а нормою людського життя*. І тут мимоволі згадуються слова Михайла Коцюбинського: «Людина, яка б сильна вона не була, не може жити самою боротьбою, самими громадськими інтересами. Трагізм особистого життя часто влітається у терновий вінок життя народного...»

· Як би ви пояснили символіку образу діамантової корони? Чому історія кохання у «Перехресних стежках» закінчується трагічно?

· А чи досягає Євгеній Рафалович визначеної для себе заповітної життєвої мети? (Частково – так. У всякому разі йому вдається збурити мертві води суспільної рутини не лише в повіті, а й далеко за його межами. Система відчула в особі адвоката Рафаловича небезпечного суперника, здатного сколихнути приспані в селянських масах сили. Найбільший успіх Євгенія – народне віче і той розголос, який воно мало в Галичині, одним [селянам] – вселивши надію і віру, других [можновладців] – налякавши).

Перегорнуто останню сторінку роману...

А на думку спадають роздуми критика Миколи Євшана, сучасника Івана Франка: «Зовсім певно не мав автор у «Перехресних стежках» цілі знеохотити читача до суспільної праці, яка не переставала бути ніколи головним ідеалом Франка, – розмірковує Євшан, – а прецінь *настрій героя повісти – безнадійний в результаті, він зовсім безсильний супроти всіх тих фактів, які йому стають колодою в його дорозі життєвій і в його праці. І повість кінчиться безнадійно, тріумфом якоїсь демонічної, убійчої сили*».

Повість «робить враження пригноблююче своїм *настроєм*...»

«Що це за настрої?» – запитує самого себе критик і відповідає: «Переконуєшся в одному по прочитанні тої повісти: *коли особисте щастя чоловіка знищене, т.е. коли надії на щастя пропали, – пропадає також весь розмах до суспільної праці*. Можна її трактувати тоді, як

«песій обов'язок», вона може дати забуття внутрішнього вдоволення, приспати на час голодну душу, – але не може дати внутрішнього вдоволення, дати зміст життю. Бо в душі буде все щось щеміти, щось домагатися свого вислову, щось буде вічною таємною журбою».

· Чи можна у такому контексті припускати, що Рафалович – трагічний герой? Зрештою, як завважив Михайло Коцюбинський, «Франко ніколи не прагнув бути *«утішителем життя»*, навпаки, він намагався показати його сувору правду, змодельовати різні грані реальної дійсності в її складностях і суперечностях».

· Перегляньте телефільм «Пастка» (за романом «Перехресні стежки», 5 серій, студія «Укртелефільм», 1993).

За фільм режисер Олег Бійма, оператор Лесь Зоценко, композитор Володимир Гронський та виконавці головних ролей Анатолій Хостікоєв (Євгеній Рафалович), Ольга Сумська (Регіна Твардовська) удостоєні Шевченківської премії 1996 року.

Автори сценарію – Олег Бійма, Леонід Мужук, Віктор Політов.

· Ваші версії щодо змісту назви телефільму «Пастка»?

· Чи вдалося авторам телефільму зберегти психологічну напругу Франкового тексту?

· Чи відчувається у телефільмі та бездонність зла і незнищенність благородства, які так переконливо моделював письменник?

· Які актори були, по-вашому, найбільш природними і переконливими у своїх ролях, а їх герої найбільше відповідали вашому уявленню про образи цих героїв у романі?

Валер'ян Підмогильний «Місто» Читання модерного роману в повному обсязі

Література:

1. Підмогильний В.П. Місто: Роман оповідання / Упоряд. Р. Мовчан та В. Шевчука; Вст. ст. В.Шевчука; Приміт. Р.Мовчан. – К.: Молодь, 1989. – С.17-242.

2. Українська література: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень) / Г.Ф. Семенюк, М.П. Ткачук, О.В. Слоновська; за заг. ред.. Г.Ф. Семенюка. – К.: Освіта, 2011. – С.132-135.

3. Українська література: підруч. для серед. загальноосвіт. шк.: (11 кл.) / Р.В. Мовчан. – К.: ВТФ «Перун», 2008. – С.159-165.

Актуальність теми, мотивація компетентнісної значимості, рекомендований спосіб набуття суб'єктного досвіду.

В кожному творі автор залишає часточку себе...

«...йому була цікавою *людина* як така, в комплексі усіх своїх поганих і гарних рис, людина жива, реальна, її складний внутрішній світ...

Тривожно, болісно ставлячи в центр свого роману маргінальний характер, психологічно глибоко, правдиво досліджуючи його соціальну природу, автор не робить ніяких ідеологічних акцентів, не підносить і не виправдовує свого героя, не нав'язує читачеві готових висновків, а спонукає самому думати над особливостями людської природи, яка неодмінно має плоть і душу (духовне та біологічне начало), яка неодмінно переживає двоборство цих начал і водночас є невід'ємною частиною складної дійсності» (соціуму)... («УЛ», Р. Мовчан, с. 165, 177).

Отже, перегорнуто першу..., перегорнуто останню сторінку модерного урбаністичного роману «Місто»...

I

1. Сторінки у романі, до яких хочеться повернутися вкотре... (Якщо є такі для вас, підготуйте презентації).

2. Нагадайте, що таке мандрівний сюжет? Який відомий сюжет і в якому творі використав Михайло Коцюбинський?

3. Чи можна припустити, що Валер'ян Підмогильний теж використав мандрівний сюжет? Який? У кого з вивчених вами європейських письменників він моделюється?

II

Укладіть стислу цитатну біографію Степана Радченка.

III

1. Що, на вашу думку, може впливати на характер вчинків людини?:

- думка оточуючих;
- особиста користь від вчинку;
- усвідомлення добра для інших;
- совість;
- прагнення утвердити себе;
- кар'єра;
- що ще? (поставте в ряд відповідно до значимості).

2. А який «компас» обирає для себе Степан Радченко? Знайдіть відповідь у тексті.

3. Хто він за типом темпераменту і типом світобачення (реаліст-прагматик, романтик)?

4. Поміркуйте:

- чи відчуває Степанова душа внутрішню роздвоєність між істинним його «Я» і «Я» привнесеним?
- чи завжди можна ідентифікувати автора з головним героєм у внутрішніх монологах (наведіть приклади відповідних монологів)?

IV

Якщо *«совість»* –
це

«усвідомлене почуття моральної відповідальності за свої вчинки перед самим собою, людьми, суспільством загалом» (Яременко В.В., Сліпушко О.М. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Том III. – К.: Аконіт, 1999. – С. 290-291),

то

· як, на вашу думку, можна кваліфікувати стосунки Степана Радченка з жінками?

· переконує вас його власна мотивація кожного розриву (знайдіть у тексті)?

· чи потрібні вам для вашої оцінки стосунків Степана з жінками (наведіть ситуації у тексті) такі усталені висловлювання-фразеологізми?:

«Лежить на совісті» (кого, у кого, чий) – хтось винен у чому-небудь, морально відповідає за якісь дії, вчинки.

«Муки (докори, докір) совісті, сумління» – переживання, викликані усвідомленням своєї несправедливості, провини.

«Совість мучить» (мучила, гризе, гризла) – хтось страждає, гостро відчуваючи свою провину.

«Як велить (підказує) совість» – справедливо, без упередження.

«Де твоя совість? Немає совісті у тебе» – вживається, щоб присоромити когось, викликати почуття відповідальності за щось.

«Немає ні сорому (ні честі), ні совісті» – хтось діє несправедливо, поводить безсоромно.

V

Про того, до кого мають або хто має до когось сердечну прихильність; про чийогось коханого кажуть «лицар», «лицар серця» (Яременко В.В., Сліпущко О.М. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Том II. – К.: Аконт, 1999. – С.484-485)

Переносно: самовідданий, благородний захисник кого-небудь; вихована, підкреслено чемна людина.

Як ви думаєте, хто з героїв-чоловіків заслуговує на цей титул, утверджуючи кохання як найвищий вияв духовності людини у творах (П. Мирного, І. Нечуя-Левицького, М.Старицького, І. Карпенка-Карого, І. Франка, М. Коцюбинського, О. Кобилянської, Л. Українки, В.Винниченка, В.Підмогильного).

Поставте в ряд відповідно до значимості. Мотивуйте свій вибір словами із тексту.

VI

Які думки про вічне звучать на сторінках роману В. Підмогильного «Місто»?

Улас Самчук «Марія» Читання тексту роману-хроніки в повному обсязі

Література:

1. Українська література: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень) / Г.Ф. Семенюк, М.П. Ткачук, О.В. Слоньовська; за заг. ред. Г.Ф. Семенюка. – К.: Освіта, 2011. – С.235-242.

2. Українська література: підруч. для серед. загальноосвіт. шк.: (11 кл.) / Р.В. Мовчан, Ю.І.Ковалів, В.Ф. Погребенник, В.Є. Панченко; заг. ред. Р.Ф. Мовчан. – К.: ВТФ «Перун», 2008. – С.294-297, 298-300; 305-312.

Актуалізація теми, мотивація компетентнісної значимості, рекомендований спосіб набуття суб'єктного досвіду.

«Коли не рахувати останніх трьох, то Марія зустріла й провела 26258 днів. Стільки разів сходило для неї сонце, стільки разів переживала насолоду буття, стільки разів бачила або відчувала небо, запах сонячного тепла й землі...

...покинута, одинока. Заходячи, сонце не забуло Марії, заглянуло до неї і довго цілувало її сухе жовте обличчя. Розплющила востаннє очі і всміхнулася. І чим більше западало сонце, тим ширше і ширше відкривалися очі. Повільно наступала ніч... Ніч вічності»

У 1932-1933 рр. в Україні лютував голод, штучно влаштований з метою винищення селянства, тих господарів, котрі годували народ, були найпершими носіями української ментальності.

Зовсім свіжими слідами цих подій пішов автор... Вже у 1934 р. цей роман-застереження було видруковано у Львові. В СРСР його було заборонено.

«Чому ми найкращих наших людей знеславили, покарали, вигнали? За їх розум, за їх ініціативу, за їх труд. Чому віддали життя в руки ледарів, бідних духом, хворих і немічних, яким треба було допомогти, але яким не можна було віддавати в руки керма правління?» – німим криком кричала душа письменника... (Див.: Дзвін. – 1993. - №2-3. – С.66)

Перегорнута остання сторінка хроніки одного життя...

- Поміркуйте, яким німим запитанням вона завершується?
- Де і як «звучить» у романі мотив батьків і дітей?
- Порівняйте характери й життєві ідеали Маріїних синів Демка, Максима і Лавріна. Чи подібні вони за типами темпераменту?
- З якої причини Максима слід вважати виродком у своїй родині, хоч багато рис характеру він успадкував від батька?
- Як ви розцінюєте вбивство Корнієм, який пожалів навіть собаку, свого сина Максима?
- Що ви можете сказати про дитинство головної героїні? Чому дівчинку ніколи ніхто не назвав пестливим іменем?
- Що ви дізнались з екскурсів у дитинство Гната? Чому він став калікою?
- Чому Марія вийшла заміж за Гната Кухарчука, адже кохала Корнія Перепутьку?
- Чи по-справжньому кохав Кухарчук свою дружину?
- Всі діти, які народилися у шлюбі Марії і Гната, померли. Як цю трагічну ситуацію розцінила Марія?
- Чи завжди кохання приносить людині щастя?
- Як спочатку Корній ставився до Марії? Коли і чому його характер став змінюватися в кращий бік?
- Які події російсько-японської війни вплинули на долі Марії, Корнія, Гната? Що змінилося...?
- З якої причини Кухарчук підпалив обійстя колишньої дружини? Чому Гнат довіку тяжко каявся за цей гріх? Як ви вважаєте, чи можливе щастя з примусу?
- Марія, Корній і Гнат на схилі віку. Чому всі вони страдники?
- Що змінилося у житті Марії, Гната і Корнія після встановлення в Україні радянської влади?
- Трикутник закоханих «Гнат-Марія-Корній»? Як саме кожен з цих героїв відстоював своє право на особисте щастя? Яких помилок припускався у найтяжчі моменти свого життя?

Ліна Костенко «Маруся Чурай» Читання тексту історичного роману у віршах в повному обсязі

Література

1. Українська література: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень) / Г.Ф. Семенюк, М.П. Ткачук, О.В. Слоньовська; за заг. ред. Г.Ф. Семенюка. – К.: Освіта, 2011. – С.319-330.

2. Українська література: підруч. для серед. загальноосвіт. шк.: (11 кл.) / Р.В. Мовчан, Ю.І.Ковалів, В.Ф. Погребенник, В.Є. Панченко; за заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: ВТФ «Перун», 2008. – С.379-386.

Актуалізація теми, мотивація компетентнісної значимості, рекомендований спосіб набуття суб'єктного досвіду.

Гармонія звучить крізь тугу дисонансів...

Ліна Костенко

А виявляється, життя любить демонструвати дисгармонію...

· Як ви гадаєте: по-справжньому велике взаємне кохання – це рідкість, виняток? Чи воно все ж таки трапляється в житті?

· *Моя любов чолом сягала неба,*

а Гриць ходив ногами по землі...

Що в цих словах Чураївни? – докір, осуд, розчарування, болюча туга, що ще? У роздумах героїні можна знайти відповідь?

· *Небо – і земля, поезія – і проза, максималізм і прагматизм, душевний порив – і практичний розрахунок, безоглядність – і «тверезість», яка багатьма якраз і розуміється як **уміння жити** – вічні колізії людського життя...*

Спробуйте знайти пояснення їх причин у судженнях героїв роману.

· Мотив драми «нерівні душі»... Нагадайте, на сторінках яких творів якого вітчизняного автора і як він звучить?

Як би ви охарактеризували «трикутники закоханих»? Спробуйте навести художні паралелі і аргументувати їх словами із текстів.

· Як ви ставитеся до нерозділеного кохання?

· Чи варто, на вашу думку, боротися за своє щастя, якщо ваш обранець закоханий в іншу? Чи знайшли ви відповідь на це запитання у творі?

· Підготуйте презентацію уривка із роману («Сторінки, до яких повертаєшся вкотре...») за вибором.

Яким же має бути зміст освіти, аби створити кожному студентові сприятливі умови для самореалізації?

Маємо перед усім подбати про задоволення екзистенційних потреб особистості, тобто потреб її буття, особистого існування:

· свободи і вільного вибору себе, свого світобачення, дій, вчинків, позицій;

· самостійності й особистої відповідальності, саморозвитку і самореалізації, самовизначення і творчості.

Щоб віднайти себе, людина має вибудувати власний світ цінностей.

Література

Бондаренко Н.. Методи навчання української мови крізь призму компетентнісного підходу // Дивослово. – 2013. - № 2. – С. 2-7.

Варзацька Л. Дидактичні цілі, типи, структура уроків української мови і мовлення // Дивослово. – 2011. - № 6. – С. 9-14.

Дроздовський Д. Концепція літературної освіти: теоретичні перспективи і стратегічні загрози // Дивослово. – 2011. - № 6. – С. 2-6.

Фасоля А. Компетентнісно зорієнтоване навчання на уроках літератури: проблеми становлення // Дивослово. – 2012. - № 9. – С. 2-6.